

Οι βυζαντινές μορφές στις μονές των Πριγκηπονήσων

Με την ιστορία τους προσέδωσαν αίγλη και σπουδαιότητα στο γραφικό αυτό νησιωτικό σύμπλεγμα

Προσκυνητές από τα παράλια ρωμιοχώρια της Προποντίδας, το Κατηρλί, το Κουρή, την Αγία Παρασκευή, το Αρμουτλί, στο πανηγύρι του Αγίου Γεωργίου του Κουδουνά, στο πέρασμα του αιώνα.

ΒΑΘΥΤΑΤΑ απογοητευμένος από την προδοσία των συστασιωτών και συνεργατών του ο πατριός Βαρδάνης, στρατηγός των θεμάτων της Ανατολής, μετά την ατυχή έκβαση της συνωμοσίας ενάντια στον Νικηφόρο το Λογοθέτη, απέσυρε τα στρατεύματά του στις πεδιάδες της Βιθυνίας και έστειλε μήνυμα στον αυτοκράτορα πως κατέθετε τα όπλα εάν παρείχε τελεία αμνηστία σ' αυτόν και στους άνδρες του. Ο Νικηφόρος έσπευσε να πάρει όρκους φρικτούς, κατοχυρώνοντας τις βασιλικές υποσχέσεις με γραφές

αυθεντικές, υπογραφές και βουλωτάρια του Πατριάρχου και των συγκλητικών.

Την ίδια νύχτα ο Βαρδάνης εγκατέλειπε κρυφά το στρατόπεδο σπεύδοντας στην οχυρωμένη κωμόπολη της Κίου και εκεί, κάτω από τη σκιά του Αργανθωνίου όρους, στη μονή του Ηρακλείου, ξύπνησε βαθιά μεσάνυχτα τον καθηγούμενο και ζήτησε να τον χρίσει μοναχό.

Στην άρνηση του τελευταίου ο στρατηγός έσυρε το ξίφος του, έκοψε σύριζα τη μακριά βουστρυχοειδή του κόμη, φόρεσε τρίχινο ράσο μο-

ναχού και κατέβηκε στην παραλία όπου ανέμενε πλοιάριο σταλμένο από τον αυτοκράτορα. Λίγες ώρες αργότερα αποβιβαζόταν στο χαλικόστρωτο ακρογιάλι της Πρώτης των Πριγκηπονήσων. Εκεί ο πρώην παντοδύναμος στρατηγός φόρεσε με την προσήκουσα επισήμότητα το καλογερικό ράσο και, ως Σάββας μοναχός, κλείστηκε στο πλέον απόμερο κελί του μοναστηριού.

Αυτά συνέβαιναν στις 8 Σεπτεμβρίου του 803. Λίγες εβδομάδες αργότερα θόρυβος ασυνήθιστος και κραυγές τάραξαν τη γαλήνη των κε-

λιών και σμήνος οπλισμένων Λυκαόνων, όργανα εκτελεστικά του φιλόποπτου αυτοκράτορα, ξεχύθηκαν στο παραθαλάσσιο μοναστήρι. Κάποια στιγμή ένας από αυτούς βύθισε το ξίφος στα μάτια του δυστυχή μοναχού Σάββα, που τυφλός και τρισάθλιος θα σερνόταν για πολλά ακόμα χρόνια στο πένθιμο νησί της Πρώτης.

Ο Βαρδάνης δεν αποτελούσε σίγουρα το πρώτο επώνυμο θύμα που ταυτίστηκε με τα «τραγικά» νησιά της Προποντίδας. Στη μακραίωνη ιστορία τους ένα πλήθος αυτοκρα-

τόρων και αυτοκρατειρών, πριγκίπων και αρχοντοθυγατέρων και, παράλληλα, μια ατέλειωτη σειρά τιτλούχων κοσμικών, ένα πλήθος από εκούσιους κι ακούσιους αναχωρητές και, δίπλα σ' αυτούς, εξεχουσες φυσιογνωμίες του κλήρου, πατριάρχες και ηγουμένοι και καλογήροι, έσειραν στις χορταριασμένες αυλές των νησιώτικων μοναστηριών τα κουρασμένα τους βήματα.

Η και Πρώτα λεγόμενη

Τα ιστορικά των Μονών της Πρώτης έμελλε να παραμείνουν στενά συνυφασμένα με τις μνήμες και τεσσάρων άλλων αυτοκρατόρων. Ήταν το 813 που ο Μιχαήλ ο Ραγκαβές με τους ευνοχισμένους πριγκίπες Θεοφύλαχτο και Νικήτα –τον μετέπειτα πατριάρχη Ιγνάτιο, που θα 'κτιζε ονομαστά μοναστήρια στα βραχόνησα της Πλάτης, της Νιάνδρου και της Αντιροβύθου– περιορίστηκαν εδώ από τον Λέοντα τον Αρμένιο.

Επτά μόλις χρόνια αργότερα, Χριστούγεννα του 820, το κατακρεουργημένο σώμα του Λέοντος, ριγμένο σε αιμόστακτο σάκκο, ήρθαν και το έθαψαν στην κορυφή του νησιού. Τραγικές παρουσίες στο δράμα που είχε εξελιχθεί σε ανακτορικό παρεκκλήσιο της Βασιλεύουσας, η αυτοκράτειρα Θεοδοσία με τα τέσσερα αγρίως «ακρωτηριασμένα» αγόρια της. Θα την συναντήσουμε αργότερα έγκλειστη στη Μονή των Δεσποτών της γειτονικής Χάλκης.

Τον επόμενο αιώνα εξορίζεται στο νησί της Πρώτης, εκθρονισμένος από τα ίδια του τα παιδιά, ο Ρωμανός ο Λεκαπηνός ενώ, λίγο αργότερα θα περιοριζόταν στο τραγικό νησί και η αυτοκράτειρα Θεοφανώ, σύζυγος δύο αυτοκρατόρων, του Ρωμανού και του Φωκά και ερωμένη ενός τρίτου, του Ιωάννη του Τιμισκή.

Την τραγική αυλαία των επωνύμων έμελλε να κλείσει δραματικά ο Ρωμανός ο Διογένης, που τυλφωμένος κι αυτός από τους πολιτικούς του αντιπάλους μετά τη μάχη του Μαντζικέρτ, έμελλε να οδηγηθεί, οικτρό ερείπιο, σε μοναστήρι που ο ίδιος είχε κτίσει στο οροπέδιο της κορυφής, και που εξακολουθεί να σώζεται ως τις μέρες μας.

Πάνορμος η Αντιγόνου

Στην ακρόρεια της διπλανής Αντιγόνης, της αρχαίας Πανόρμου, ο Βασίλειος ο Μακεδών έκτισε καστρομονάστηρο περίτρανο που τα χαλάσματα του, φαντάζοντας από μακριά σαν πύργος, burgo, προσέδωσαν στον ονομασία Burgaz, όπως το αποκαλούν οι Τούρ-

Σόλιδος Ειρήνης της Αθηναίας, 797-802.

Εικόνα Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, του τέλους του 17ου αιώνα από τη μονή της Μεταμορφώσεως στην κορυφή της Πρώτης.

κοι. Στα βυζαντινά θεμέλια του Προδρόμου, του οποίου ο τρούλλος δεσπόζει επιβλητικός στο κέντρο της ειδυλλιακής πολίχνης της Αντιγόνης, σώζεται η υπόγεια κρύπτη, φυλακή όπου το 821 ο αυτοκράτωρ Θεόφιλος ενέκλεισε τον πατριάρχη Μεθόδιο, τον Ομολογητή. Ήταν η Θεοδώρα που κατά την παράδοση έκτισε εδώ την Εκκλησία, επάνω στο χώρο που λάμπρυνε με την επτάχρονη ακούσια παρουσία του ο Ιερός εκείνος υπέρμαχος των εικόνων.

Χαλκίτις η Ερατεινή

Τα καθολικά τριών μοναστηριών, δύο σκήτες και τα σκηνώματα δέκα πατριαρχών καθαγιάζουν τους λόφους και τις δασωμένες πλαγιές της Ερατεινής Χάλκης. «Πλωτό πανεπιστήμιο» ως χθες το νησί με την Ιερά Θεολογική του Σχολή, την πάλαι ποτε Σχολή των Ελλήνων εμπόρων, την Κοινοτική των Χαλκινών Ελληνική Σχολή, αλλά και των Τούρκων ναυτικών Σχολή των Δοκίμων.

Στη Μονή των Δεσποτών, που ταυτίζεται με τη σημερινή μονή της Αγίας Τριάδας, εξορίστηκε, λέγεται το 809 ο Θεόδωρος ο Στουδίτης. Ο Ιερός Φώτιος που τον τάφο του θα αναζητήσουμε σε μεσοπέλαγο ύφαλο απέναντι της Πρώτης, θεωρείται δεύτερος κτίτωρ της Μονής, περιώνυμης για εκατόν πενήντα χρόνια σαν φυτώριο των Θεολόγων της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας.

Λίγο παραπέρα, εκεί που σμίγουν οι δυτικές βουνοπλαγιές, σε χώρο πευκόφυτο που δεσπόζει στη θάλασσα της Προποντίδας, άκμασε στα τελευταία χρόνια της αυτοκρατορίας η Παναγία η Καμαριώτισσα, δεύτερη

γύ της ικέτη ταξιδευτή στην παλιμβουλή Βενετία.

Η Πριγκιπόννησος Πρίγκηπος

Η ανάμνηση της Ειρήνης της Αθηναίας, γράφει ο Schlumberger, έμελλε να κυριαρχήσει ανάμεσα σ' όλα τ' άλλα ιστορικά συμβάντα της Πριγκήπου, της κατ' εξοχήν Πριγκιποννήσου. Παράλληλα με τη δίψα της εξουσίας και την σκληρότητα που την χαρακτήριζε, η Ειρήνη υπήρξε γνωστή για την αφοσίωσή της στην εικονολατρία και ήταν επόμενο ο κλήρος και οι μοναχοί να αποβλέπουν τότε με ελπίδα σ' αυτήν. Παντοδύναμη, μετά την τύφλωση του παιδιού της, αποκατέστησε τις εικόνες και η εκκλησία, παραβλέποντας όλα τ' άλλα, τίμησε την Ειρήνη την «ευσεβεστάτη και φιλόχρηστη Αυγούστα», ο Θεόδωρος Στουδίτης εγκωμίασε τις αρετές της με πομπώδεις εκφράσεις, οι Επίσκοποι την επευφήμησαν σαν μια «νέα Αγία Ελένη» και οι ντόπιοι Πριγκηπιανοί έδειχναν υπερήφανοι τις Καμάρες «του μοναστηριού της Αγίας Ειρήνης», ενώ οι καλόγεροι του Χριστού και του Αγίου Γεωργίου διεκδικούσαν τον τάφο της, επιδεικνύοντας κάποια αρχαία μάρμαρα στους περαστικούς ταξιδιώτες. Εκεί, πέρα στο τελευταίο βουνό του νησιού, που προβάλλει ψηλά την κορυφή στεκόταν αλώβητο, ως χθες του Αγίου Γεωργίου Κουδουνά το μοναστήρι. Κουρνιασμένο ανάμεσα σε βράχους θεόρατους, προφυλαγμένο από τους βορινούς ανέμους, μέσα σε κουμαριές, αγριελιές και φούντες, δέσποζε από παντού στο πέλαγο, ακριτική σκοπιά π' ατένιζε τα χώματα της Ανατολής. Οι Πριγκηπιανοί πίστευαν πως πρωτοκτίστηκε το 963, στα χρόνια του Νικηφόρου του Φωκά και έδειχναν μυστική σήραγγα που οδηγούσε, όπως πίστευαν, στο μοναστήρι της Ειρήνης.

Σ' αυτό ο νοσταλγός ερευνητής θα συναντήσει έγκλειστη και την «εκπάγλου καλλονής» εγγονή της Ειρήνης,

Συνέχεια στην 14η σελίδα

Η περιφορά της εικόνας στα Εννιάμερα της Παναγίας. Χοροστασία του Πορφυροπόλεως Ιωάννου, ηγουμένου της μονής του Αγίου Γεωργίου του Κρημνού της Χάλκης. (Φωτ. 1983).

Η Χώρα Αντιγόνης με την εκκλησία του Προδρόμου στο κέντρο της και στο βάθος η Χάλκη με τη μονή της Καμαριώτισσας, ανάμεσα στις δασωμένες πλαγιές του Μακάριου και του Κουτρουλόμυλου.

Συνέχεια από την 13η σελίδα

την Ευφροσύνη, σύζυγο αργότερα του Μιχαήλ του Τραυλού, αλλά και μια άλλη πολυσυζητημένη αυτοκράτειρα, την Ζωή την Πορφυρογέννητη, την επονομαζόμενη Καρβουνοψίνα. Το 1072 στο ίδιο αυτό μοναστήρι ο Μιχαήλ Δούκας ο Παραπινάκης θα εξόριζε και την Κουροπαλάτισσα Άννα την Δαλασινή, τη μητέρα των Κομνηνών, μαζί με τα παιδιά της...

Και σίγουρα δεν κλείνει εδώ ο κύκλος των επωνύμων του Γραικικού μεσαίωνα, των τραγικών εκείνων μορφών που με την ιστορία τους προσέδωσαν αίγλη και σπουδαιότητα στο γραφικό αυτό σύμπλεγμα των Κυκλάδων της Προποντίδας, χώρο εξορίας τόσο προσφιλή στους Βυζαντινούς, που ιδιαίτερα κατά το πολυτάραχο διάστημα της μακράς διαμάχης Εικονομάχων και Εικονοφίλων γνώρισε τις μεγαλύτερες δόξεις του και έσπευσαν οι ξένοι με τα κάθε λογής πλοία της Προποντίδας, καίκια ιδιόμορφα δεκάκωπα και δωδεκάκωπα, να γνωρίσουν από κοντά την «πένθιμη» αυτή αλλά και τόσο ειδυλλιακή πολυνησιά και δεν υπήρξαν λίγοι αυτοί που με ισχυρή δόση ρομαντισμού, αγνόησαν ηθελημένα τα γραφόμενα του Κεδρηνού περί Ιουστινιανού πρίγγιπος, για να αποδώσουν στις τραγικές αυτές βυζαντινές μορφές την αρχοντική προσωυμία των Πριγγίπων Νήσων.

Τα κελιά της μονής του Αγίου Γεωργίου του Κουδουνά στην Πρίγκηπο, που κάηκαν τον Αύγουστο του 1986. (Φωτ. 1975).